

Средњевековна некропола у Светликама — Мајевица

МИЛИЦА БАУМ

НЕКОЛИКО ИНТЕРЕСАНТНИХ СТЕЊАКА СА ПОДРУЧЈА ИСТОЧНЕ БОСНЕ

Општа неиспитаност терена који сачињава подручје тузланског музеја, навела нас је на свестрано рекогносцирање у пределу Мајевице, Бирча и Коњуха. Резултат овог рада из 1955 године је и откривање бројних средњевековних некропола са стењцима разних облика, као и појединачних надгробних споменика ове врсте, разбацаних по непроходним пределима, на брежуљцима и њивама. Овде ћемо изнети само један део резултата рада ове године, одабирајући — од мноштва налаза — само оне који су интересантни или својим натписима или својом декорацијом.

Тобут

На путу од Лопара према Прибоју, (општина Лопаре — Мајевица), налази се раштркано село Тобут. На сеоском путу што дели Тобут и Пељаве, близу старог гробља, налази се локалитет Мраморје. Ту леже један покрај другог, два стењака у облику сандука и један у облику саркофага; сви без постамента. Средњи стењак има дугачак натпис на три стране исписан (Сл. 1, 2, 3). Овај натпис је публикован¹ али без натписа на трећој страни, где су сачувана слова **В (В) О К А Т И И Њ Ђ А Н Ђ К Ђ** што би се

¹ Dr. Ćiro Truhelka, Glasnik Zemaljskog muzeja, 1895, str. 342.

могло протумачити као „Бокатин дијак“, мада то није потпуно поуздано јер су нарочито оштећена слова у имену. Овај „дијак“ је вероватно био писар читавог текста на стећку, јер је његов потпис издвојен на потпуно посебну страну стећка.

У истом селу, уз саму цесту налази се кућа Душана Томића, а преко пута ње Мраморак са седам стећака у облику саркофага и један у облику обелиска. Два стећка су потпуно утонула у земљу, те се не зна каквог су облика. Од ових стећака три саркофага су украшена: један, на једној страни има криву сабљу (турског типа), а на прочељима по две волуте; други има на бочној страни волуте, а на прочељу месец; а трећи има натпис, сада врло оштећен па се не може протумачити (Сл. 4). Стећак у облику обелиска има на једној страни удубљени обични крст.

Сви стећци на овој некрополи рађени су од грубог камена конгломерата, а доста су оштећени, те се не може поуздано знати да ли је још на некоме било украса или натписа.

Вукосавци (општина Лопаре)

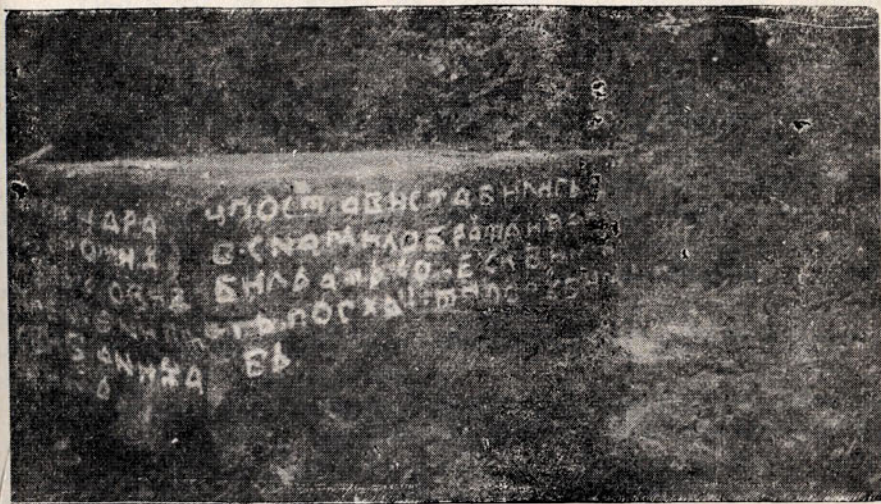
У засеоку Светлике код куће Спасоја Шакотића, налази се некропола са 40 стећака: 14 саркофага, 3 сандука, 21 стојећи. На два саркофага са постаментом налазе се натписи, раније већ публиковани². Остали су без украса и натписа, али има два камена који по облику и димензијама (горња ширина сса 40 см, а доња сса 60 см, а дужина сса 240 см) одговарају римским миљоказима (Сл. 5). Нисам могла видети постоље или натпис,

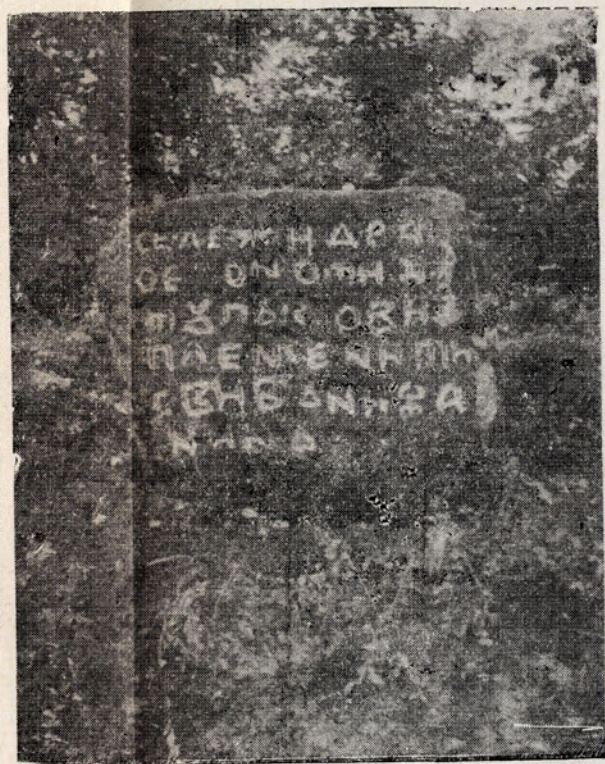
Сл. 5

² о. с. str. 346—347.

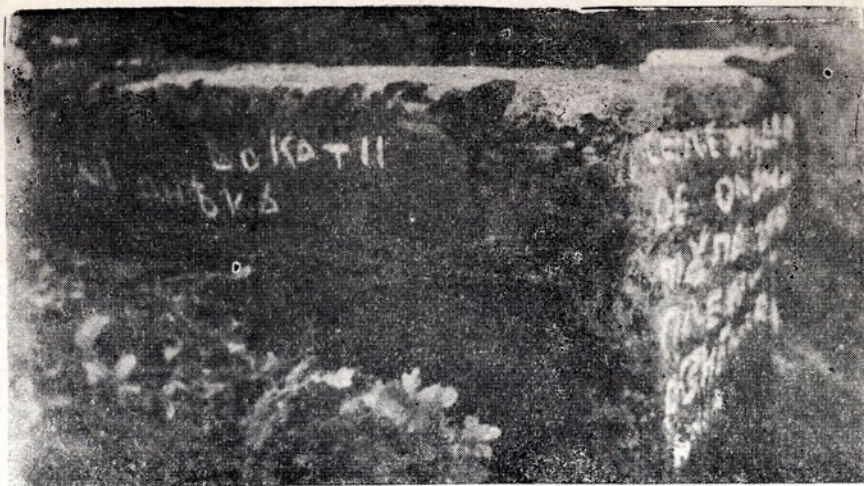

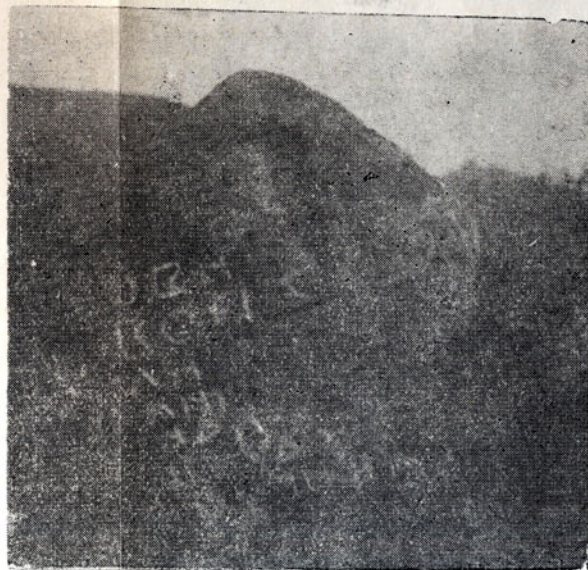
Сл. 1

Сл. 2

Сл. 3

Сл. 4

јер су оба делимично укопана у земљу. На овој средњевековној некрополи су увршћени у ред надгробних споменика — стећака.

Мачковац

Око 5 км. од Лопара, на путу за село Јабланицу, налази се Црквиште са рушевином старе цркве св. Николе, подигнуте 1758 године³. Око ове цркве налази се 25 крстова украшених разним комбинацијама и облицима крстова, на једној страни, а на другој натписима из којих се види да се ту сахрањивало од 1875—1905 године. Мештани причају да су сви ти крстови донесени из села Јабланице са Мраморја, што може бити вероватно, јер су се и они на овом гробљу сахрањивали (што се види из натписа). Осим тога, најближа средњевековна некропола јесте у Јабланици, са стећцима у облику саркофага и сандука од истог камена — песковите миљевине — као ови крстови. Сада на локалитету Мраморје у Јабланици нема крстова, али су многи стећци помакнути и преврнути.

Крстови — украси, на крстовима — надгробним споменицима, разног су типа: византиског, као на полиставриону (Сл. 6), а највише их је западног типа (Сл. 7, 8, 9). Ови последњи упућују на Далмацију, где је мајстор вероватно учио занат.

Вакуф

Код села Шибошнице (срез тузлански) налази се село Вакуф са групама стећака распоређеним на дужини од неколико километара. Нисмо их све могли прегледати, јер су поља била засијана пшеницом, али по причању сељака, стећак који овде доносимо је једини са натписом. То је саркофаг са постаментом, дуг 143 см, а широк 54 см. Слова у овом натпису су местимично оштећена, али се ипак може прочитати (Сл. 10). Текст гласи:

СЕ ОТПОКОН ШЕΩ (Ф)Ъ (Д)НЬ ДУК(Д)НУЪЪ ДОБР(О) В(Е) ЖИ(ВНО)
 НА СЕМЬ СВВТУ Н А(Е)ЖЕ Н(Д) СПОЕН ЗЕМАН
 П(А)ЕМЕНТ(О)Н И(М)А ВРХ МБСТ(У)
 Н ИСПОС(Т)ИВН Н(Е)М СН ББЛ(В)Г(Ь) СННЬ (Н)ЕРО(В)

У овом натпису се спомиње „место Врх“ као племенита земља покојника. Поред села Вакуфа налази се село Висори. Да ли је овај покојник живео у данашњем селу Висори, које се онда звало Врх, па је сахрањен на овом заједничком гробљу? То би могло лако бити јер су у XVI веку и Висори и Бабин Дол (данас Вакуф) припадали истом вакуфу Туралибега, како се види из његове вакуфнаме⁴, у којој се изричито каже да ту живе хришћани „Арнаути“. И данас ова села имају заједничко гробље, а овај стећак лежи испод тог гробља на њиви Јове Петрића.

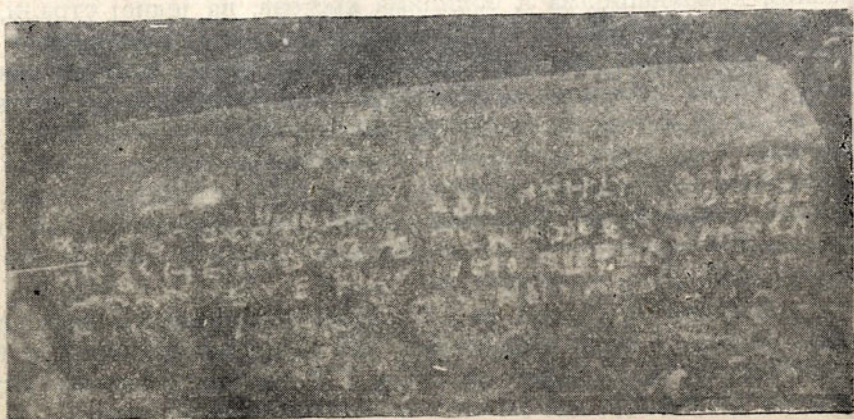
³ Љ. Стојановић, Записи и натписи, бр. 6027.

⁴ Hamdija Kreševljaković, Turalibegov vakuf u Tuzli, Sarajevo 1941, str. 12 i 13.

Корај

На путу Тузла — Бијељина налази се село Корај у коме се на локалитету званом Станови, а на њиви Рифата Салиховића налази један стећак са натписом. Стећак је у облику сандука без постамента, димензија — 200 cm дужине, 75 cm висине и 63 cm ширине, од песковите миљевине (тоцило — како народ ту

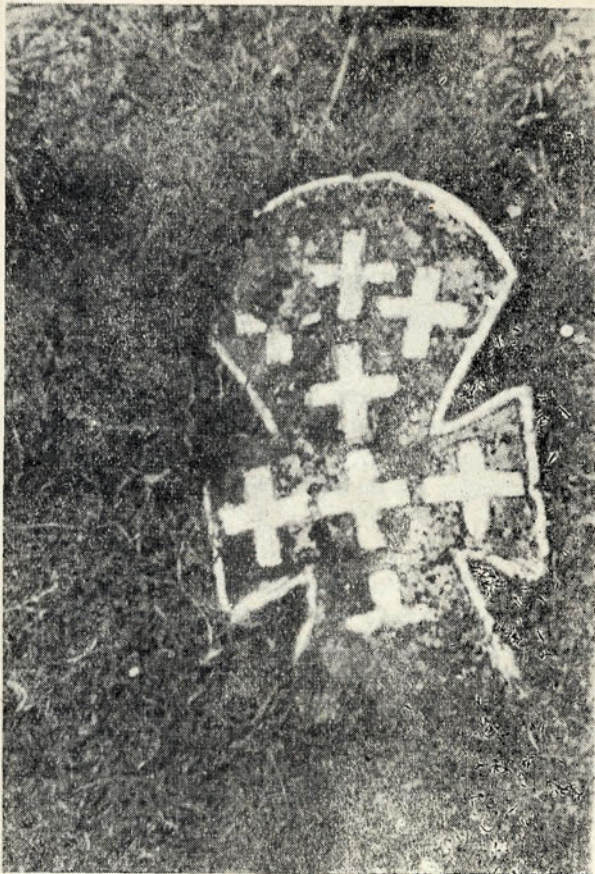
Сл. 10

врсту камена зове у овом крају). На горњој страни налази се у четири реда натпис (Сл. 11) што се у транскрипцији чита:

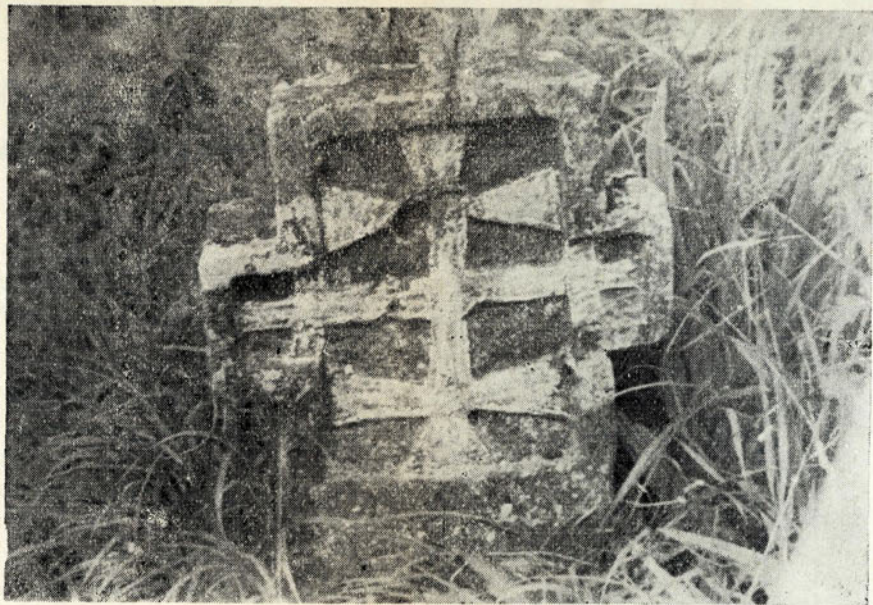

Сл. 11

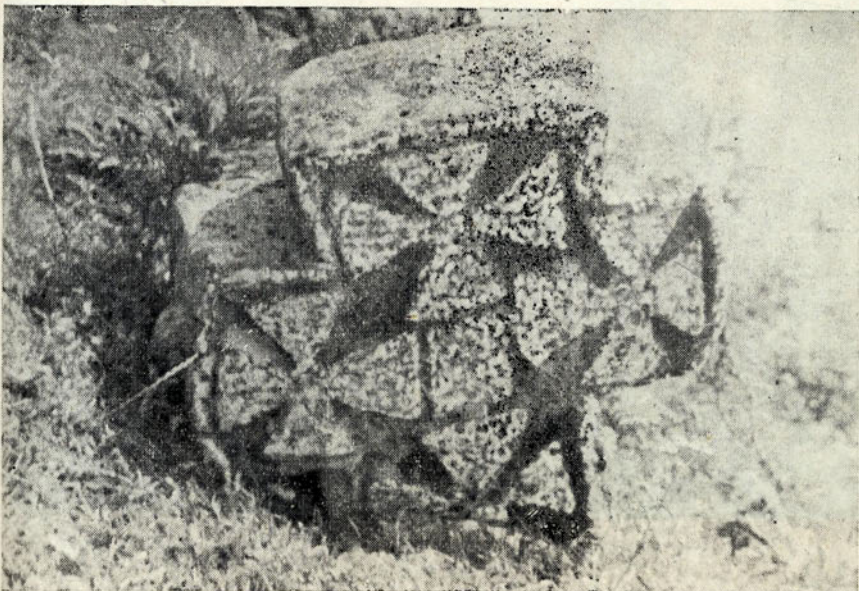

Сл. 6

Сл. 8

Сл. 7

Сл. 9

СЕ ЛЕЖИ ПРИВКО Д Г (С Р) Д (С) Ж И К И Њ Ђ НА СВОЕ (С И)
 НА ПЛЕМЕНТОМ И ПОСТАВИШЕ НА НЕМ С И
 Б И Л (С И) Г Ђ Ч Е Т И Р И С И Н О В Е М И О Д Р А Г Ђ И Р А Т К О И
 В Е С Е О К О 1 (И) Ђ К О Б (В) Ђ

Се лежи Привко Дражинкић на својеи
 на племенитои и поставише на нем си
 билиг четири синове Миодраг и Ратко и
 Весеоко и Јаков.

Стећак је нагнут, јер га је народ мицао тражећи злато. На
 срећу, код ове операције није много оштећен. Недалеко од овога,
 налази се још један стећак, од врло грубог камена конглометара,
 али је веома оштећен па се ни првобитни облик не расазнаје.

Бабајача

На 3 км. од Кораја (према Бијељини) налази се село Баба-
 јача. Уз саму цесту лежи локалитет Црквиште са траговима ру-
 шевине зидане од камена и кречног малтера. Око ове рушевине
 налази се 10 стећака: 1 стојећи, 1 саркофаг, 7 чији се облици не
 могу одредити јер су делимично утонули у земљу а делимично
 закрчени густим шибљем, и 1 у облику сандука. Овај последњи
 је једини са натписом, мада доста оштећеним (Сл. 12). Од натписа
 су у првом реду сачувани само неки трагови слова, а у другом
 и трећем реду се чита:

НО IV IL
 А М Т Р О М А Н А С В О Е Н З Е М Л П О С Т
 Р О Н С А Д А Б К И Ђ Р А Д О С А В И Ђ Р И (К О - ?)

а у транскрипцији: Дмитром на својеи земли пост(ави)
 (т)о писа Дабкић Радосавић Ри(ко-?)

Сви споменути натписи писани су ћирилицом која се у Босни употребљавала од XV века⁵. Писмо је коректно, скоро чисто фонетско, са полугласом на крају речи које се завршавају сугласником. Језик је пореклом из Херцеговине. У натпису из Кораја име Весеоко пише са „о“ уместо са „л“ како би се ово име писало до краја XIV века⁶.

Из горе наведеног, чини се да ови надгробни споменици потичу из XVI века.

У пределу Бирча такође има бројних средњевековних некропола. На њиховим стећцима су натписи доста ретки, али су зато пластични орнаменти доста чести. Највише се виђају волуте, месец, мач, розета, плод грожђа, а има и фигура. Овде ћемо изнети два споменика са људским фигурама који се по тематици разликују али имају нечег заједничког, а то је живост и природност покрета.

Градина

На 3 км. од Власенице на путу за Зворник, лежи село Градина, а на њиви Хатица Ферхатовића налази се стећак у облику сандука. Стећак је дугачак 160 см, а висок 40 см, и само на једној — дужој — страни има рељефну претставу: четири схематички схваћене људске фигуре држе се за руке и у живом покрету играју коло. Коло излази испод једне вињаге на чијој су горњој пречки окачени неки плодови (Сл. 13). Шта ова композиција треба да претставља не можемо тачно знати. Можда окачени плодови претстављају годишње доба када је покојник умро, тојест јесен, а коло које на селу углавном припада младићком добу, симболизира доба старости покојника? На околним њивама такође има појединачно разбацаних стећака, али су сви без икаквих украса, осим једног који на горњој страни сандука има венац од тордираног пластичног колута.

Шековићи

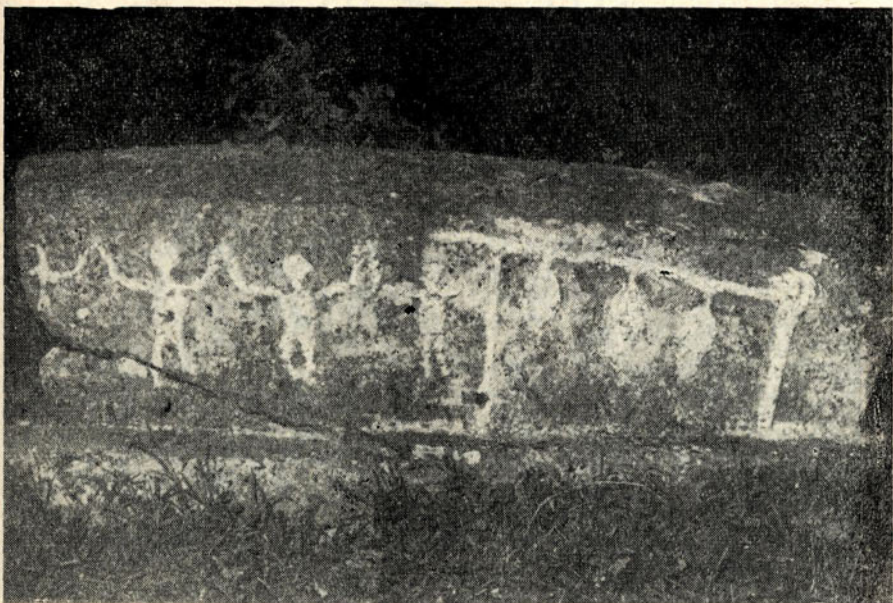
На 21 км. од Власенице, према Кладњу, лежи село Шековићи а изнад њега мало село Жаоци са засеком Тепен махалом.

⁵ Жиречек, Историја Срба, књ. II, Београд 1952, стр. 300.

⁶ Jagić, Glasnik Zemaljskog muzeja 1890, str. 1—9; Фран Пољанец, Историја српскохрватског и словеначког језика, Београд 1940 год.

Поред самог пешачког пута од Тепен махале према школи у селу Јавор, налази се некропола са 38 стећака: 10 у облику сандука без постамента, 10 стојећих са завршетком на две воде, 10 стојећих са равним завршетком, 2 саркофага са постаментом и

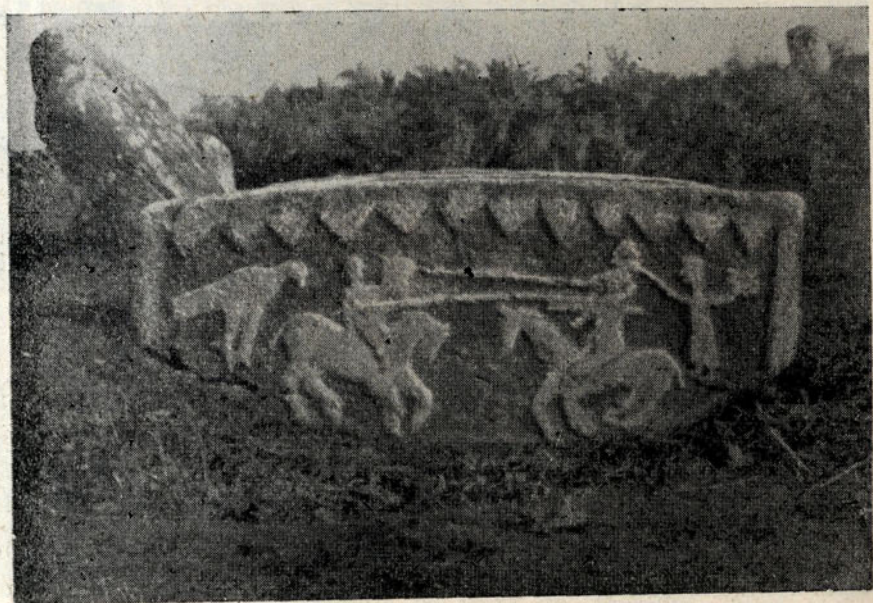
Сл. 13

7 саркофага са непознатим постаментом. Украса има мало: на једном стојећем са завршетком на две воде и једном стојећем са равним завршетком, пластично је приказан месец; на једном изломљеном стојећем стећку налази се месец, сабља и розета; а на једном саркофагу са непознатим постаментом, на бочним странама испод горње ивице, налази се цик-цак пластични орнамент. Најбогатије је украшен доминантно постављени стећак у облику саркофага са благим сљеменом: на сљемену има мач и месец а на прочељима волуте. На једној дужој, бочној страни, окренутој према западу, налази се рељефна композиција борбе (Сл. 14). Два коњаника окренута један према другоме боре се дугим копљима. Иза левог борца стоји соко птица са спуштеним крилима. Коњаник у левој руци држи штит којим одбија копље саборца. Копљем, које држи у десној руци, пробада кроз груди противника те се врх копља пробио кроз леђа. Прободени се у трзају изненадног бола хвата за прободено место, а коњ му је

поклецнуо. Иза њега стоји један Турчин (?), левом руком га хвата за врат а десном замахује топузом.

Димензије стећка су: дужина 180 см, висина 70 см, а ширина 85 см.

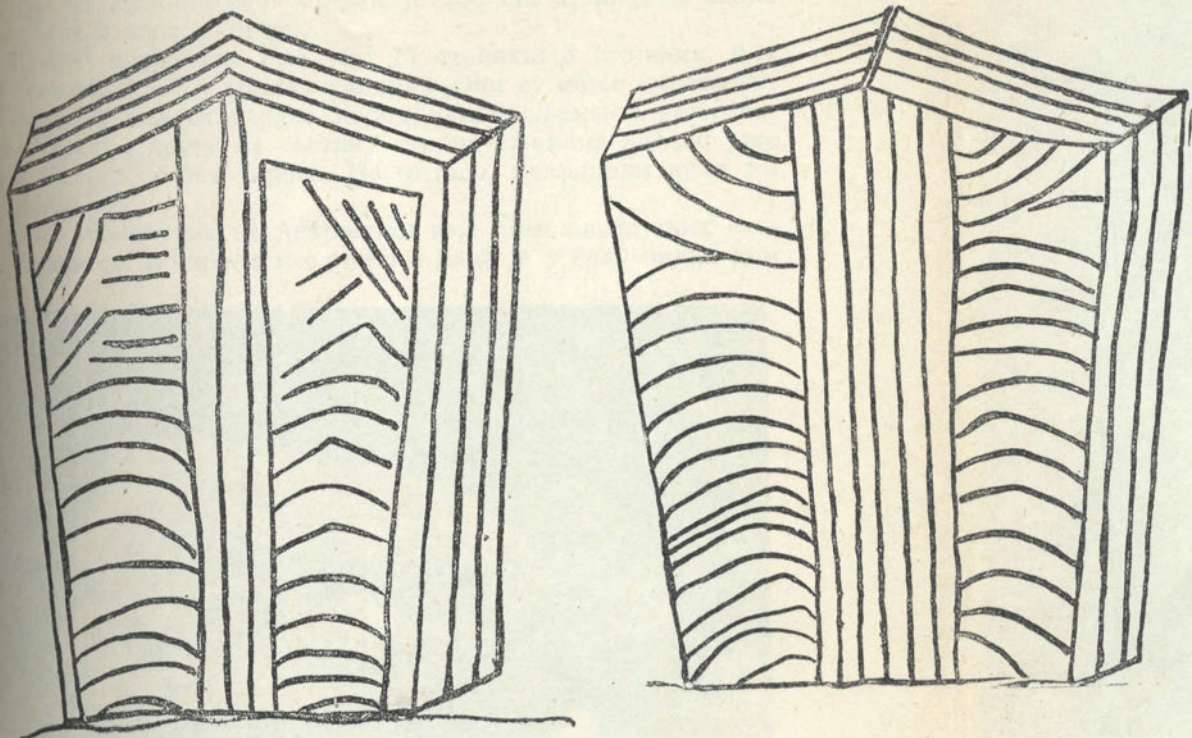
Сл. 14

На падинама Коњух планине стећци су претежно груписани на некрополама разних величина. Орнаменти су веома чести и тежња је да их што више буде на стећку. Главни мотиви су: волуте, стилизовано цвеће, грожђе, дрвеће (нарочито дрвене облице). Натписи су доста ретки.

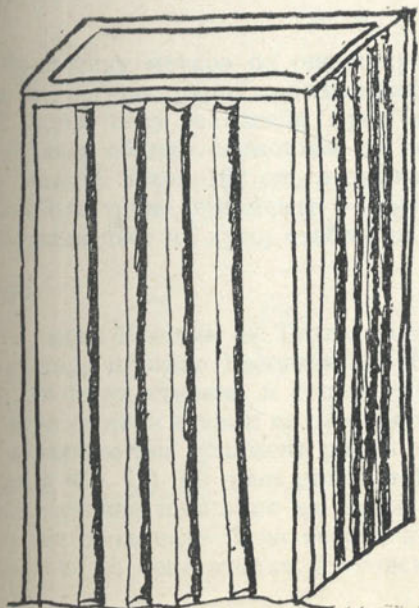
Мешковићи

На 10 км. од Кладња налази се село Мешковићи са засеком Бијела Хрид у коме се налази некропола са интересантним орнаментима на стећцима. Стојећи стећак са завршетком на сљеме има орнаменат који нисмо срели ни код херцеговачких ни код других босанских стећака (Сл. 15). Урезани орнаменти претстављају схематизовано дрво — четинар (?), чије се стабло завршава плочом, а гране неким неодређеним цртежима. Интересантнији од овога је стећак у облику саркофага који је сада до сљемена утонуо у земљу, а обе стране сљемена су богато укра-

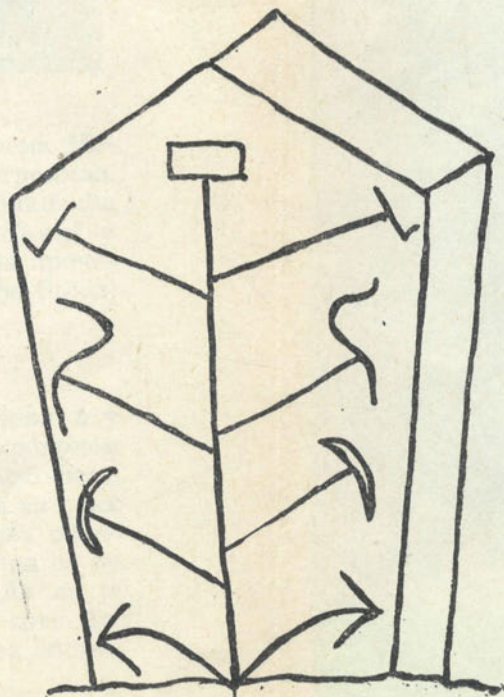

Сл. 17

Сл. 18

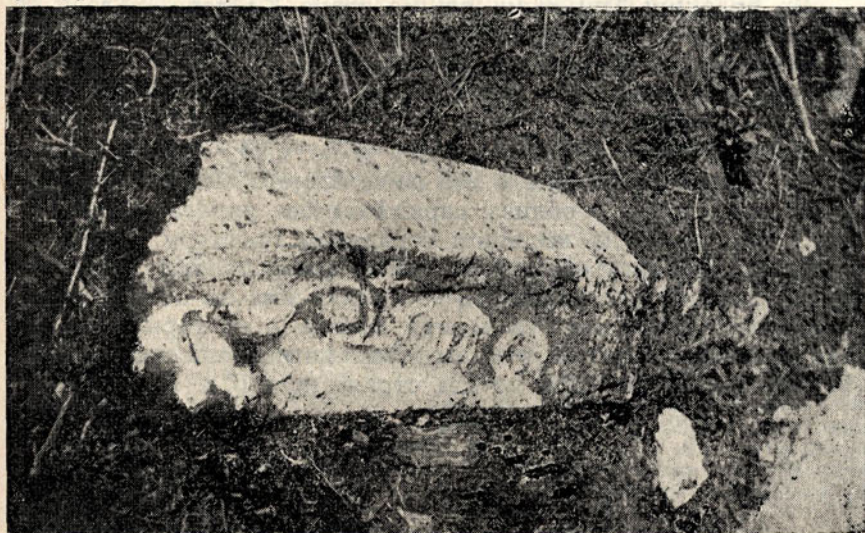

шене (Сл. 16). Дужина овог стећка је 133 cm а ширина сваке стране сљемена износи 30 cm.

На овој некрополи има још 17 стећака: 5 стојећих, 9 у облику саркофага и 3 у облику сандука. Они су мање украшени: један саркофаг има са страна испод ивице сљемена, рељефни цик-цак украс; а други на саставу страна сљемена дебело уже и месец. Остали су без украса. На читавој некрополи нема ни један натпис.

Осим споменутих на некрополи има осам разбијених стећака, а многи су минирани и однесени када је у селу зидан дом културе.

Сл. 16

На стотину метара од ове некрополе, на путу према Мешковићима, на пространој ливади налази се једна мања громила.

У истом селу је засеок Брод а пред кућом Мешковића лежи стећак у облику саркофага са постаментом, дуг 187 cm, у темену сљемена висок 102 cm, а широк 96 cm. Стећак на прочељима има пластичне орнаменте — високе волуте, грочђе (плод) и стилизовани цвет на дугој стабљници.

Подгајеви

На цести Кладањ — Тузла налази се село Подгајеви, а у његовом атару шумица Градашница (Радашница) са некрополом од шест стојећих стећака и седам стећака у облику саркофага.

Један стојећи стећак са завршетком на сљемену има са свих страна интересантан орнамент рађен техником урезивања обичних линија (Сл. 17). До њега стоји стећак у облику ступца са по четири пластичне канелуре са сваке стране (Сл. 18). Да ли је узор за ове орнаменте била сеоска кућа брвнара, као што Др. Бенац наводи за неке стећке у оловском крају? Оба ова споме-

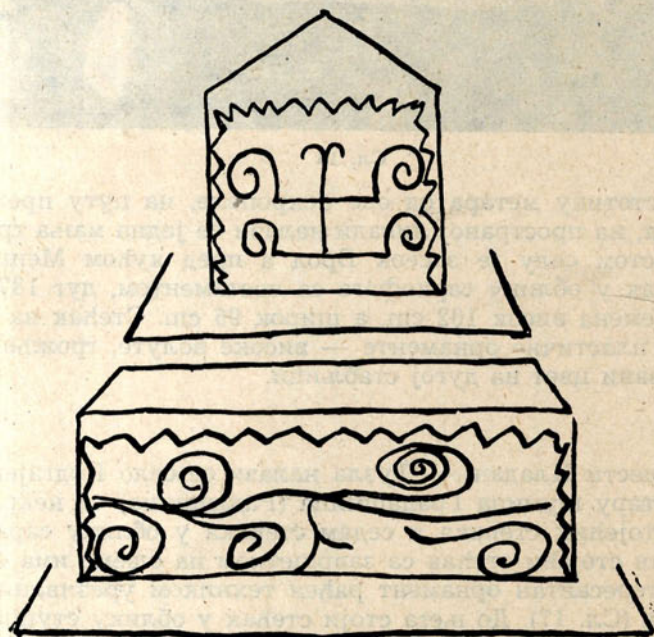

ника по својим облицима не претстављају кућу, као што је претставља саркофаг, па би било нелогично да мајстор приказује технику грађења на објекту који није кућа. У толико пре што узима само материјал за грађење (пруће и облице) па их употребљава изразито као декоративни елемент, заборављајући њихову конструктивну намену. Међутим, и данас се у овом крају куће праве од чатме — прућа облепљеног блатом (воденица испод локалитета Градашница направљена је на тај начин).

Ђурђевиќ

На брдашћу Тријебник раније звано Кладови, налази се десет стећака у облику саркофага огромних димензија. Два стећака су украшена: један само на прочељима а други са све четири стране. Врста орнамента и техника рада веома потсећају на неке из оловског краја⁷.

Друга некропола у Ђурђевиќу је на месту Оборак, поред пруге за рудник Живинице, а иза њиве Ахмета Мемишевића. На њиви су два стећака у облику саркофага без украса, и виде се с пута. Иза њиве, на живицом ограђеном простору налазе се пет стећака у облику саркофага, пет стојећих и један у облику сандука. Само су два украшена — сандук има на бочној дужој страни стилизовани цвет са четири латице, а на горњој страни месец; а саркофаг има на бочним странама испреплетане волуте на све четири стране, али по две стране исте (Сл. 19).

Сл. 19

⁷ Dr. Alojz Benac, Olovo, stećak iz Križevića, sl. 52a i druge.

Мада су још недовољно испитане, средњевековне некрополе на подручјима Мајевице, Бирча и Коњуха, ипак се може рећи да међу њима има сличности али још више различитости, нарочито у начину украшавања стећака.

Заједничка особина ових некропола је да стоје на брежуљцима, на местима доминантним над великим пространством. Сандук и саркофаг су облици стећака који се свуда појављују.

Особеност је изражена у техници рада и врсти мотива. Некрополе са Коњуха и Бирча имају исте технике пластичног рељефа (испупчени орнамент) са мотивима геометриског и биљног порекла, а ређе са зооморфним и антропоморфним претставама. Натписи су веома ретки, скоро их нема.

Мајевичка група некропола одликује се писарском вештином, те свака некропола има бар један стећак са натписом. Међутим, натписи се редовно односе на стећак на коме се налазе, док су остали стећци само лепо обрађених облика без украса, или само са месецом, розетом или скромном волутом.

QUELQUES STÈLES FUNÉRAIRES INTÉRESSANTES DE LA RÉGION DE LA BOSNIE ORIENTALE

Au cours des recherches effectuées dans la région étudiée par le musée de Tuzla, c'est à dire dans la région de Majevica, de Birča et de Konjuh, on a découvert en 1955, disséminées dans des régions impénétrables, sur des collines dans des champs, maintes nécropoles médiévales ainsi que des monuments isolés de même nature. Nous ne présentons ici qu'une partie des résultats du travail de cette année. Nous n'avons choisi parmi ces nombreuses découvertes que celles qui sont intéressantes soit par leurs inscriptions, soit par leur décoration.

Quoique les nécropoles médiévales de la région de Majevica, de Bi-
rač et de Konjuh ne soient pas suffisamment étudiées, on peut dire, dès les premières recherches, qu'elles présentent un assez grand nombre de ressemblances, mais cependant plus encore de différences, surtout quant à la manière dont ces stèles sont décorées. Le trait commun de ces nécropoles, c'est qu'elles sont toutes situées sur des collines ou dans des endroits qui dominent de grandes étendues. Les stèles ont partout la forme d'un cercueil, ou bien d'un sacrophage. C'est dans la technique du travail et le choix des motifs que résident les particularités essentielles.

Les nécropoles de Konjuh ainsi que celles de Birča présentent la même technique, celle du relief plastique (ornement en saillie) décoré de motifs dont l'origine est le plus souvent géométrique au bien végétale, et rarement de motifs représentant des animaux ou des hommes; les inscriptions sont très rares: n'y en a presque pas. (figures de 13 à 19).

Le groupe des stèles de Majevica est caractérisé par l'habileté avec laquelle les inscriptions ont été gravées, et toute nécropole a au moins une stèle portant une inscription. Cependant les inscriptions ne se rapportent qu'à la stèle où elles se trouvent, tandis que les autres stèles n'ont que des formes harmonieuses et sans ornement, si ce n'est une lune, une rosette ou bien une simple volute.